

Introduktion: Løgn og sandhed – fakta og fiktion

Golovchenko, Yevgeniy; Nielsen, Anne Bach; Meilvang, Hjalte Bonde

Published in:
Politik

DOI:
[10.7146/politik.v21i1.106147](https://doi.org/10.7146/politik.v21i1.106147)

Publication date:
2018

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Document license:
[Ikke-specificeret](#)

Citation for published version (APA):
Golovchenko, Y., Nielsen, A. B., & Meilvang, H. B. (2018). Introduktion: Løgn og sandhed – fakta og fiktion. *Politik*, 21(1), 1-7. <https://doi.org/10.7146/politik.v21i1.106147>

Introduktion:

Løgn og sandhed

– fakta og fiktion

Yevgeniy Golovchenko, Ph.d.-stipendiat, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet; Anne Bach Nielsen, Ph.d.-stipendiat, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet; Hjalte Bonde Meilvang, Ph.d.-stipendiat, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

'Fake News' er et begreb, der har fundet en fast plads i almindelige borgeres ordforråd både herhjemme og i udlandet. Interessen for falske nyheder opstod for alvor i forbindelse med det amerikanske præsidentvalg i 2016, hvor journalister verden rundt gik til angreb på udsagn og påstande fremført af den republikanske præsidentkandidat Donald Trump. Her udspillede sig en krig om fakta, hvor 'faktatjek' blev journalisternes skarpeste våben i kampen om sandhedsværdien af præsidentkandidatens udtalelser. Donald Trump tog selv aktiv del i kampen og fremsatte fx anklager mod ellers anerkendte nyhedsmedier som CNN.

Det blev startskuddet til en tid, der ofte italesættes som en postfaktuel verden præget af falske nyheder og alternative fakta. Naturligvis handler debatten om mere og andet end den amerikanske præsidentvalgekamp, og både journalister og akademikere vurderer således samfundet til mere grundlæggende at være karakteriseret af "post-truth" (Davies 2016; Harsin 2015; Levitin 2017), som Oxfords University Press' ordbog i 2016 kårede til 'årets ord'. Denne samtidsdiagnose fører til helt centrale spørgsmål vedrørende politikformulering og beslutningstagning anno 2018: Hvad er falskt eller sandt; fakta eller fiktion? Er falske nyheder en ny og truende samfundsproblematik, der har konsekvenser for den offentlige demokratiske debat? Hvilke informationer kan beslutningstagere stole på, og hvilken rolle har videnskaben i samfund, hvor mis- og desinformation er hverdagskost?

Bekymringen over postfaktualitet knytter sig oftest til debatten om sociale medier. Her bliver store internetvirksomheder som Facebook, Twitter og Youtube udråbt som arnesteder for falske nyheder (Carey 2017; Hern 2017). Virksomhederne har dog

på det seneste anerkendt problemet og afsat ressourcer til at udvikle nye teknologiske og sociale løsninger, der vil kunne forbedre informationskvaliteten. Siden 2017 er Facebook eksempelvis begyndt at bekæmpe den økonomiske incitament for vildledende artikler ved at blokere for reklamer fra sider, der gentagende gange spreder falske oplysninger (Liao 2017; Mosseri 2017).

Tilsvarende rejser mange bekymring over, hvad det gør ved muligheden for en oplyst offentlig debat, hvis den ikke længere afvikles med en grundantagelse om, at noget er sandt og noget andet falsk. Ifølge Hannah Arendt består løgnenes sejr over sandheden ikke i, at løgnen nu accepteres som sandhed, men at:

the sense by which we take our bearings in the real world—and the category of truth versus falsehood is among the mental means to this end—is being destroyed (Arendt 2005, 308).

Muligheden af en fælles verden bryder sammen, hvis alle referencerammer flyder. Den samme ide fanges i Harry Frankfurts ide om 'Bullshit'. Bullshit er ikke en løgn, men en bevidst *ikk*esandhed. Den der 'bullshitter':

does not reject the authority of the truth, as the liar does, and oppose himself to it. He pays no attention to it at all. By virtue of this, bullshit is a greater enemy of the truth than lies are (Frankfurt 1986, 99).

Bullshit er post-faktuelt, fordi sandhed ikke længere betyder noget. Donald Trump er blevet kaldt 'Bullshitter-in-Chief', da mange af hans udsagn ikke engang tager muligheden for en sandhed seriøst (Yglesias 2017). Udover at udfordre en normativ forståelse af, at offentlige udsagn på en eller anden måde bør forsøge at være korrekte, medfører bullshit dårlige debatter af samfundsmæssige spørgsmål og dermed dårligere politiske løsninger. Den nationaløkonomiske diskussion er fx ifølge Jonathan Hopkin og Ben Rosamond blevet undergravet af 'bullshit'-analogier mellem samfundet og en husholdning, hvorfor det er let at sælge ideer om økonomisk nedskæringspolitik, fordi man 'ikke kan bruge flere penge, end man tjener'. Det er dermed ikke blot populister som Trump, der bidrager til post-faktualitet, tilsyneladende er "technocratic and 'responsible' claims of the elite" (Hopkin & Rosamond 2017, 12) også storleverandører af økonomisk bullshit.

I forlængelse af dette kan det derfor indvendes, at selvom begreberne er nye, er den politiske betydning af 'falske nyheder' det på ingen måde. Allerede i 1930erne beskæftigede samfundsforskere, som den berømte politolog Harold Lasswell (1938), sig med fænomenet under overskriften 'propagandastudier' (Jowett 1987). Forskerne har gennem flere årtier belyst, hvordan stater bruger vildledende informationskampagner til at påvirke politiske processer, og militæret har under både 1. og 2. Verdenskrig (Jowett and O'donnell 2014; Lasswell 1938; Sproule 1987) samt Golfkrigen og Irakkrigen (Patrick and Thrall 2007; Taylor 2003) være hyppige kilder til usande eller stærkt redigerede nyhedshistorier. Collin Powell fremlagde med stor autoritet 'beviser' for Iraks besid-

delse af masseødelæggelsesvåben, og Anders Fogh Rasmussen 'troede' ikke, Irak havde masseødelæggelsesvåben – han 'vidste' det. At falske nyheder nødvendigvis er blevet mere udbredte, eller at de pga. de sociale medier udgør en større trussel, end da de blev spredt gennem TV, aviser og pamfletter, kan ikke tages for givet.

Men uanset problemets reelle omfang bør fænomenet udforskes samfundsfagligt, da det både vækker genklang som en bekymring i offentligheden, og mobiliserer internationale organisationer og nationale regeringer til politisk handling. I 2016 udnævnte 'World Economic Forum' (2016) "desinformation" og "informationskrig" til en af de ti største globale risici. I takt med den stigende forværring af forholdet mellem Rusland og flere vestlige lande, har den amerikanske kongres vedtaget "Countering Foreign Propaganda and Disinformation Act of 2016", der tildeler ressourcer til analyse og bekæmpelse af udenlandske indflydelseskampagner (Congress 2016). Initiativet sætter særligt fokus på Rusland, som flere amerikanske efterretningstjenester anklager for at have blandet sig i 2016-præsidentvalget. Tilsvarende initiativer er blevet igangsat andre steder i verden. I 2018 har EU fx både nedsat en gruppe af 39 forskere, der bl.a. skal give råd til Kommissionen om håndtering af "fake news" problemet (European Commission 2017) og oprettet enheden East StratCom for bl.a. at kortlægge og adressere pro-Kremlin desinformation. I Danmark har regeringen tilsvarende oprettet en tværministeriel arbejdsgruppe til at bekæmpe falske nyheder fra Rusland (Kjær 2017).

Også de sociale medier har udrullet en lang række initiativer til at bekæmpe misinformation. Som eksempel kan man nævne Facebooks afprøvning af nye algoritmiske tiltag som nedrangering af falske nyheder og supplerung af artikler med en infoboks, der belyser samme begivenhed fra flere sider gennem "relaterede artikler" (Lyons 2017). På det statslige niveau har Tyskland implementeret en kontroversiel lov i 2018, der påtvinger sociale medier at censurere ulovligt indhold, der strækker sig fra opfordring til vold til "hate speech" og dermed er indirekte et forsøg på at slå ned på falske nyheder (HRW 2018).

Den stigende interesse for dynamikken mellem løgn og sandhed har skabt en stor efterspørgsel på samfundsforskningens perspektiver på fænomenet, hvilket er blevet mødt med et eksploderende antal af studier, der både viser, hvordan falske oplysninger spredes på sociale medier (Vosoughi et al. 2018; Shao et al. 2016; Starbird et al. 2014), og hvordan dette kan korrigeres (Bode and Vraga 2017; Cook et al. 2015; Lewandowsky et al. 2012; Seifert 2002). Dette temanummer søger at komme tættere på den samfundsvidenskabelige forskning, der udforsker dynamikkerne mellem løgn, sandhed, fakta og fiktion. Artiklerne er dels konceptuelle refleksioner over de buzzwords, der præger den offentlige debat og dels empiriske studier, der fremmer vores viden om, hvordan fakta og ekspertise forhandles i det offentlige rum.

David Budtz Pedersen, Andreas Brøgger Jensen, Jacob Lauge Thomasen og Rolf Hvidtfeldt åbner temanummeret med en diskussion af, hvordan viden og eksperter bedst benyttes i demokratiske beslutningsprocesser. De diagnosticerer det postfaktuelle vilkår ved at pege på en række tendenser, som kendetegner politisk beslutningstagning i

dag. Forfatterne fremhæver især en generel forvirring i samfundet omkring, hvad der er kendsgerninger, og hvad der er værdier, og begrundet dette med en faldende tillid til institutioner såsom universiteter og offentlige myndigheder, der tidligere i højere grad kunne hjælpe med at adskille sandt og falsk. Forfatterne peger dernæst på en række redskaber, der i lyset af disse vilkår kan være med til sikre en mere oplyst debat og et bedre grundlag for politiske beslutninger. Her understreger forfatterne særligt vigtigheden af, at vidensinstitutioner og videnskabelig rådgivning indgår i den demokratiske dialog og beslutningstagning gennem forskningsmæssig myndighedsbetjening, men understreger også nødvendigheden af at inddrage berørte borgergrupper for at undgå et arrogant videnskabeligt teknokrati.

Sille Obelitz Søe fortsætter diskussionen i temanummerets anden artikel, hvor hun peger på, at det er vigtigt med en kvalificering af de begreber, der karakteriserer debatten omkring det postfaktuelle samfund. Artiklen bidrager dermed til den eksisterende litteratur, der ofte mangler konceptuel klarhed. Mens nogle studier handler om ”falske nyheder”, handler andre om ”junk news”, ”misinformation” eller ”desinformation”. Selv når studierne bygger på samme begreber, bruges disse på forskellige måder. Søe problematiserer debattens entydige fokus på ’det sande’ versus ’det falske’ og argumenterer for, at vi i højere grad bør orientere os mod fænomenet ’vildledning’. Det ’postfaktuelle’ er således for hende et spørgsmål om vildledning og dermed ikke et spørgsmål om, hvad der er sandt eller falsk. Fx kan ironi eller satire godt indeholde faktisk usande udsagn, uden at de af den grund er vildledning, mens det er muligt via antydningens kunst at sige noget faktisk sandt, der alligevel er vildledende. Igennem en analyse af begreberne information, misinformation og desinformation overskrider Søe etablerede sandt-falsk fakta-fiktion distinktioner og viser, at netop kompleksiteten af begreberne og begrebernes indbyrdes relationer er væsentlig for at kvalificere den offentlige debat.

Daniel Bach, Anders Grundtvig, Ronja Ingeborg Lofstad, Asbjørn Fleinert Mathiasen, Asger Gehrt Olesen, Andreas Birkbak, Anders Koed Madsen og Anders Kristian Munk drejer fokus væk fra den mere teoretiske tilgang til studier af det postfaktuelle og understreger nødvendigheden af et empirisk fokus på falske nyheders cirkulation. Artiklen ’Whack-a-mole: En undersøgelse af falske nyheder og deres økosystemer’ præsenterer et empirisk studie af falske nyheder. De kritiserer en ’fakta-tjekkende’ tilgang til fænomenet, og bruger det klassiske arkadespil fra 70’erne ’whack-a-mole’ som billede på, hvordan journalister håndterer falske nyheder. De argumenterer for, at det ikke er nok at ’slå falske nyheder i hovedet’, som man slår muldvarpen med en hammer. Vi bliver i stedet nødt til at forstå, hvordan de cirkulerer og forandrer sig over tid, samt følge de forskellige veje hvorigennem historierne kommer frem. Forfatternes brug af digitale metoder gør det netop muligt at kaste et blik på dynamikken i udvalgte falske nyheders biografi og derved bidrage til at forstå dem bedre. En konklusion er, at de fleste falske nyheder i undersøgelsen har levet en lang skyggetilværelse på nettet, før de pludselig bryder frem og får mere opmærksomhed i mainstream-medierne.

Anne Bach Nielsen og Sofie Agnete Bislev bidrager med en empirisk artikel, der undersøger forholdet mellem videnskab og politik. De analyserer Københavns Kommunes klimatilpasningspolitik i lyset af det berømte skybrud i juli 2011, karakteriseret som et fokusevent. Abstrakte begreber som 'klimaforandringer' og truende videnskabelige prognoser om en fremtid præget af mere ekstremt vejr bliver konkrete og forståelige, når et skybrud rammer. Frem for en skarp adskillelse af 'viden', som ideelt set skal være grundlagt for rationel politik, og 'følelser', der ofte dominerer i praksis, argumenterer forfatterne for, at abstrakt viden først bliver konkret som viden 'om noget', når klimadagsordenen bliver aktualiseret gennem den synlighed, som en katastrofe bringer. Som de skriver, "kan ekstremvejr gøre videnskab til alles eje og tilføje tårer til tørre statistikker" (s. 59). Den abstrakte viden, og de handlinger, der baseres på den, er dermed ikke upåvirkede af den konkrete katastrofebegivenhed. Københavns klimatilpasnings strategi er langt hen ad vejen blevet en skybrudsstrategi, og det valgte beskyttelsesniveau svarer til noget, der kunne have håndteret 2011-skybruddet.

Temanummeret slutter med en anmeldelse af Vincent F. Hendricks' og Mads Vestergaards nye bog *Fake News – når virkeligheden taber*, hvor **Simone Sefland Pedersen** stiller spørgsmålstejn ved den alarmisme, hun mener Hendricks og Vestergaard spreder. Seflands anmeldelse berører netop centrale spørgsmål, som samler bidragene i dette nummer af Tidsskriftet Politik: I hvor høj grad og på hvilken måde skal vi forholde os til det postfaktuelle samfund? Bidragsyderne viser alle på sin vis, at det postfaktuelle skal tilgås med opmærksomhed for, hvordan både 'sand' og 'falsk' information skabes, kategoriseres, cirkuleres og positioneres i vores samfund. Artiklerne giver os ikke et entydigt svar på disse spørgsmål, men hjælper os med at håndtere og nuancere den frygt, som kendetegner debatten omkring det postfaktuelle samfund.

Litteratur

- Arendt, H. (2005), 'Truth and Politics,' In D. Wood & J. Medina, (red). *Truth, engagements across philosophical traditions*, Malden, MA: Blackwell Pub., s. 295-314.
- Bode, L., Vraga, E.K. (2017). See something, say something: Correction of global health misinformation on social media. *Health Communication*, s. 1–10.
- Carey, Benedict (2017). How Fiction Becomes Fact on Social Media. The New York Times. Tilgængelig på: <https://www.nytimes.com/2017/10/20/health/social-media-fake-news.html>
- Cook, J., Ecker, U. & Lewandowsky, S. (2015). Misinformation and how to correct it. *Emerging trends in the social and behavioral sciences: An interdisciplinary, searchable, and linkable resource*.
- Davies, W. (2016). The age of post-truth politics. *The New York Times*, 24, 2016.

- European Commission (2018). Experts appointed to the High-Level Group on Fake News and online disinformation, *European Commission*. Tilgængelig på: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/experts-appointed-high-level-group-fake-news-and-online-disinformation> [Tilgæet den 2.20.18].
- Frankfurt, H., (1986). On bullshit. *Raritan Quarterly Review*, 6(2), pp.81-100.
- Harsin, J. (2015). Regimes of Posttruth, Postpolitics, and Attention Economies. *Communication, Culture & Critique*, årg. 8(2), s. 327-333.
- Hern, A. (2017). Facebook and Twitter threatened with sanctions in UK “fake news” inquiry. *The Guardian*. Tilgængelig på: <http://www.theguardian.com/media/2017/dec/28/facebook-and-twitter-threatened-with-sanctions-in-uk-fake-news-inquiry>
- Hopkin, J. & Rosamond, B. (2017). 'Post-truth Politics, Bullshit and Bad Ideas: Deficit Fetishism in the UK', *New Political Economy*, forthcoming, s. 1-15.
- HRW (2018). Germany: Flawed Social Media Law. Human Rights Watch. Tilgængelig på: <https://www.hrw.org/news/2018/02/14/germany-flawed-social-media-law>
- Jowett, G. (1987). Propaganda and Communication; The Re-emergence of a Research Tradition. *Journal of Communication*, årg. 37(1), s. 97-114.
- Jowett, G., O'donnell, V., (2014). *Propaganda & persuasion*. Sage.
- Congress (2016). *Countering Foreign Propaganda and Disinformation Act of 2016*. *congress.gov*. Tilgængelig på: <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/5181/all-info>
- Kjær, J.S. (2017). Efter falsk nyhed om dyresex i København: Nye digitale diplomater skal bekæmpe fake news og russisk misinformation. *Politiken*. Tilgængelig på: <https://politiken.dk/indland/art6102867/Nye-digitale-diplomater-skal-bek%C3%A6mpe-fake-news-og-russisk-misinformation>.
- Lasswell, H. (1938). *Propaganda technique in the World War* (Reprinted ed.). London: Kegan Paul, Trench, Trubner.
- Levitin, D.J. (2017). *Weaponized lies: how to think critically in the post-truth era*. New York: Penguin.
- Lewandowsky, S., Ecker, U., Seifert, C., Schwarz, N., & Cook, J. (2012). Misinformation and Its Correction. *Psychological Science in the Public Interest*, årg. 13(3), s. 106-131.
- Liao, S. (2017). Facebook now blocks ads from pages that spread fake news. *The Verge*. Tilgængelig på: <https://www.theverge.com/2017/8/28/16215780/facebook-false-viral-hoaxes-trump-malicious-suspicious>
- Lyons, T. (2017). News Feed FYI: Replacing Disputed Flags with Related Articles. *Facebook Newsroom*.
- Patrick, B., & Thrall, T. (2007). Beyond Hegemony: Classical Propaganda Theory and Presidential Communication Strategy After the Invasion of Iraq. *Mass Communication and Society*, 10(1), s. 95-118.

- Seifert, C. M. (2002). The continued influence of misinformation in memory: What makes a correction effective?. *Psychology of learning and motivation*, årg. 41, s. 265-292. Academic Press.
- Shao, C., Ciampaglia, G. L., Flammini, A., & Menczer, F. (2016, April). Hoaxy: A platform for tracking online misinformation. *Proceedings of the 25th international conference companion on world wide web*, s. 745-750. International World Wide Web Conferences Steering Committee.
- Sproule, J. M. (1987). Propaganda studies in American social science: The rise and fall of the critical paradigm. *Quarterly Journal of Speech*, årg. 73(1), s. 60-78.
- Starbird, K., Maddock, J., Orand, M., Achterman, P., & Mason, R. M. (2014). Rumors, false flags, and digital vigilantes: Misinformation on twitter after the 2013 boston marathon bombing. *iConference 2014 Proceedings*.
- Taylor, P. M. (2013). *Munitions of the mind: A history of propaganda*. Oxford University Press.
- Mosseri, A. (2017). Working to stop misinformation and false news. *Newsroom. fb.com*. Tilgængelig på: <https://newsroom.fb.com/news/2017/04/working-to-stop-misinformation-and-false-news/>
- Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, årg. 359(6380), s. 1146-1151.
- World Economic Forum (2016). Geneva: *World Economic Forum*.
- Yglesias, M. (2017). The bullshitter-in-chief. *Vox*. Tilgængelig på: <https://www.vox.com/policy-and-politics/2017/5/30/15631710/trump-bullshit>